

Asplund, Rita

Working Paper

Koulutus, palkkaerot ja syrjäytyminen

ETLA Discussion Papers, No. 777

Provided in Cooperation with:

The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), Helsinki

Suggested Citation: Asplund, Rita (2001) : Koulutus, palkkaerot ja syrjäytyminen, ETLA Discussion Papers, No. 777, The Research Institute of the Finnish Economy (ETLA), Helsinki

This Version is available at:

<https://hdl.handle.net/10419/63726>

Standard-Nutzungsbedingungen:

Die Dokumente auf EconStor dürfen zu eigenen wissenschaftlichen Zwecken und zum Privatgebrauch gespeichert und kopiert werden.

Sie dürfen die Dokumente nicht für öffentliche oder kommerzielle Zwecke vervielfältigen, öffentlich ausstellen, öffentlich zugänglich machen, vertreiben oder anderweitig nutzen.

Sofern die Verfasser die Dokumente unter Open-Content-Lizenzen (insbesondere CC-Lizenzen) zur Verfügung gestellt haben sollten, gelten abweichend von diesen Nutzungsbedingungen die in der dort genannten Lizenz gewährten Nutzungsrechte.

Terms of use:

Documents in EconStor may be saved and copied for your personal and scholarly purposes.

You are not to copy documents for public or commercial purposes, to exhibit the documents publicly, to make them publicly available on the internet, or to distribute or otherwise use the documents in public.

If the documents have been made available under an Open Content Licence (especially Creative Commons Licences), you may exercise further usage rights as specified in the indicated licence.

ETLA

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS

THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
Lönnrotinkatu 4 B 00120 Helsinki Finland Tel. 358-9-609 900
Telefax 358-9-601 753 World Wide Web: <http://www.etla.fi/>

Keskusteluaiheita – Discussion papers

No. 777

Rita Asplund

KOULUTUS, PALKKAEROT JA SYRJÄYTYMINEN

Valtioneuvoston kanslian asettamalle Työmarkkinoilta syrjäytyminen,
tulonjako ja köyhyys -työryhmälle syyskuussa 2001 laadittu taustaraportti.

ASPLUND, Rita, KOULUTUS, PALKKAEROT JA SYRJÄYTYMINEN, Helsinki, ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 2001, 20 s. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN, 0781-6847; no. 777).

TIIVISTELMÄ: Tässä raportissa esitetään hiljattain valmistuneen EU-rahoitteisen tutkimushankkeen keskeisimpiä tuloksia. Hankkeen painopiste oli koulutuksen yksilöille tuottamassa taloudellisessa hyödyssä palkassa mitattuna sekä julkisen rahoituksen vaikutuksissa tähän yksityistaloudelliseen tuottoon. Tutkimustulokset perustuvat viidentoista Euroopan maan vertailuun. Tässä kirjoituksessa keskitytään Suomen menestymiseen muihin maihin verrattuna. Ylipäänsä Suomi näyttää sijoittuvan hyvin näissä kansainvälisissä tuottoasteen vertailuissa, mistä syystä Suomi muodostaa mielenkiintoisen poikkeuksen muista Pohjoismaista. Tulos on huomion arvoisen, koska Suomi edustaa "pohjoismaista mallia" siinä mielessä, että työmarkkinoilla esiintyvät palkkaerot ovat kansainvälisesti pienet ja julkisen sektorin osuus koulutusmenoista suuri.

Raporttiin on lisäksi lisätty laskelmia nuorten työmarkkinatilanteen kehityksestä 1990-luvun turbulenteilla suomalaisilla työmarkkinoilla. Laskelmista ilmenee muun muassa se tosiasia, ettei edes korkeampi koulutus välttämättä suojaa työttömyydeltä ja siten syrjäytymisen riskiltä. Edelleen laskelmat osoittavat, että nuorten työttömyys tosin väheni kohti 1990-luvun loppua mutta samalla heidän todennäköisyytensä jäädä usemmaksi vuodeksi matalapalkkatasolle kasvoi selvästi.

AVAINSANAT: julkinen rahoitus, koulutus, palkkaerot, syrjäytyminen, tuotto

ASPLUND, Rita, EDUCATION, WAGE INEQUALITY AND MARGINALISATION, Helsinki, ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 2001, 20 p. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN, 0781-6847; no. 777).

ABSTRACT: This report draws together some of the main findings of a recently completed EU funded research project. The emphasis of the project was on exploring, on a comparative basis, private returns to education and the impact of public funding on these. The results cover 15 European countries. In this report the focus is on contrasting the Finnish situation against that in the other 14 countries. On the whole, Finland manages well in these international rate-of-return comparisons, and accordingly stands out as an interesting exception among the Nordic countries. Indeed, the finding is noteworthy because Finland represents the "Nordic model" in other crucial respects such as compressed wage structure and high share of public funding of education expenditure.

The report also includes calculations concerning the labour market development of Finnish youths in the turbulent years of the 1990s. These calculations reveal that not even a higher education protects from unemployment and thus from the risk of marginalisation. Another important outcome is that although the unemployment rate declined among the youths towards the end of the decade, the propensity of young people of being locked for several years in low-paid jobs increased markedly.

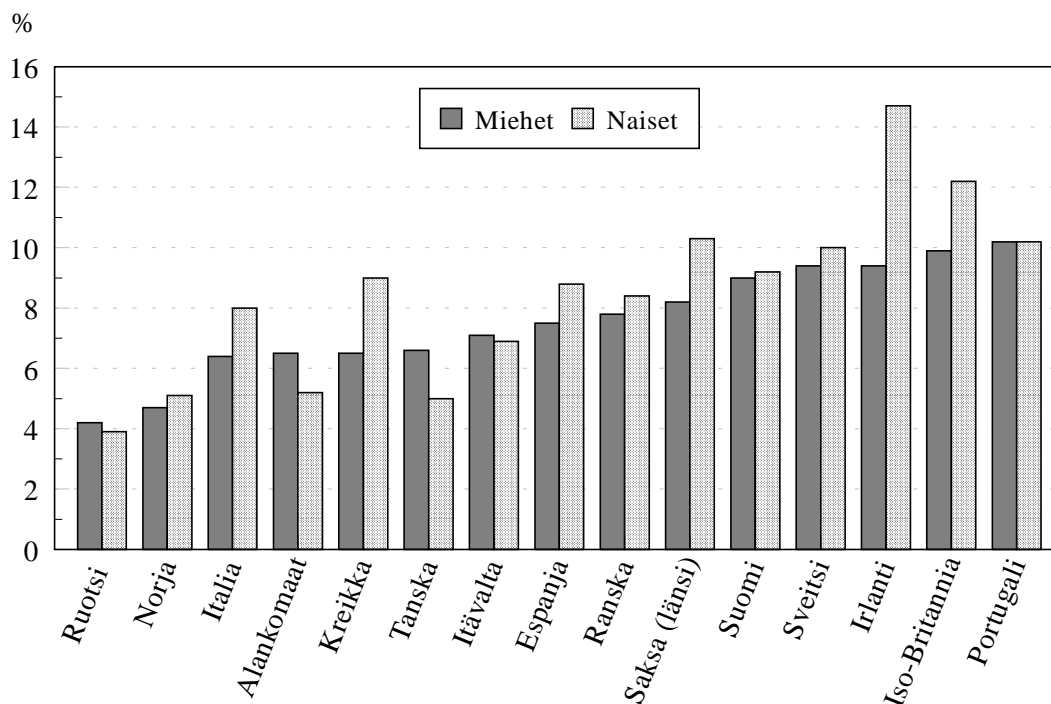
KEY WORDS: education, marginalisation, rate of return, public funding, wage inequality

1 SUOMESSA KANNATTAA KOULUTTAUTUA

“Suomessa koulutus antaa huipputuoton” otsikoi Helsingin Sanomien taloustoimittaja lehtikirjoituksensa tutustuttuaan Euroopan laajuisen tutkimusprojektin tuottamiin tutkimustuloksiin yksilöiden koulutuksestaan saamasta taloudellisesta hyödystä palkassa mitattuna.¹ Tuloksia voidaan pitää tärkeinä ennen kaikkea siitä syystä, että käytettävissä on ensimmäistä kertaa vertailukelpoisia tietoja koulutusinvestointien tuottoasteesta yksilötasolla peräti viidestätoista Euroopan maasta. Tässä vertailussa Suomi sijoittuu erinomaisesti, ja varsinkin muihin Pohjoismaihin verrattuna.² Tämä ilmenee kuviosta 1, jossa eri maille laskettu koulutuksen keskimääräinen ansiovaikutus on laitettu suuruusjärjestykseen miesten koulutuksen tuottoasteen mukaan.³

Kannusteet investoida myös pidempään koulutukseen liikkuvat siis Suomessa edelleen vähintään Euroopan keskitasolla; jokaisesta lisäkoulutusvuodesta syntyvä keskimääräinen vaikutus palkkatasoon on vuositasolla 8–9 prosenttia sekä miehillä että naisilla

Kuvio 1. Koulutuksen keskimääräinen tuottoaste 15 Euroopan maassa vuonna 1995 (tai sitä lähellä olevana vuonna)

Lähde: PURE projekti, Harmon ja muut (2001a).

¹ Helsingin Sanomat 17.11.1999. EU:n osarahoittama tutkimushanke *Public funding and private returns to education* – PURE (SOE2-CT98-2044). Ks. hankkeen kotisivu osoitteessa www.etla.fi/PURE ja siinä erityisesti hankkeen loppuraportti.

² Tulos tukee aikaisemmin esitettyjä Pohjoismaita koskevia vertailutuloksia. Ks. esim. Westergård-Nielsen (1996).

³ Tässä tarkastellaan koulutuksen vaikutusta bruttoansioihin. Verotuksen huomioon ottaminen on erittäin hankalaa, koska tuloverotus toteutetaan eri maissa hyvinkin eri tavalla. Yksinkertainen nyrkisääntö lienee kuitenkin se, että keskimääräinen bruttotuottoaste vähennettynä keskituloveroasteella antaa karkean kuvan nettotuottoasteen tasosta. Suomen osalta ks. Asplund (2001).

– mutta esimerkiksi Ruotsissa vain puolet tästä. Tulos on mielenkiintoinen ottaen huomioon, että työmarkkinoiden instituutiot – lainsäädäntö ja varsinkin palkkaneuvottelujärjestelmät – ovat Pohjoismaissa hyvin samankaltaiset. Yksilön koulutustasoon liittyvät palkkaerot näyttävät siten olevan selvästi voimakkaammin markkinavoimien, eli tarjonnan ja kysynnän, kuin keskitetyn, palkkaeroja kaventavan tulopoliittisen järjestelmän määrääminä.⁴ Suomessa, kuten monessa muussa Euroopan maassa, hyvin koulutetun työvoiman kysyntä on nopean teknologisen kehityksen ja kansainvälistymisen seurauksena ylittänyt korkeasti koulutettujen tarjonnan.

Mutta vaikka koulutus osoittautuukin olevan meillä edelleen kannattava investointi, eripituisen koulutuksen hankkineiden väliset palkkaerot ovat todellisuudessa useimmiten aivan toista luokkaa. Tämä johtuu tietenkin siitä, että työmarkkinoilla esiintyviin palkkaeroihin vaikuttaa yksilön hankkiman koulutuksen ohella moni muukin tekijä, joka liittyy yksilöön itse ja/tai hänen työhönsä/työnantajansa. Lisäksi muodollisen koulutuksen vaikutus palkkaeroihin on vuosien varrella selvästi heikentynyt ja selittää tänä päivänä huomattavasti pienemmän osan palkkaeroista kuin esimerkiksi 1980-luvun alussa.

Koulutuksen tuottoaste yksilötasolla vaihtelee siis dramaattisesti Euroopan maiden välillä. Yhtä silmiinpistävät ovat maiden väliset erot koulutusinvestoinneista syntyvän taloudellisen hyödyn kehityksessä yli vuosien. Mistään yhteisestä trendistä ei voida puhua, ei edes konvergoitumisesta. Ainakin kahden viimeisen vuosikymmenen aikana kehitys eri maissa on päinvastoin ollut varsin erisuuntaista. Joissakin maissa koulutuksen tuottoaste osoittaa selvää alenevaa trendiä, toisissa se on selkeästi kasvava. Kolmannessa maaryhmässä tuottoaste on pysynyt miltei muuttumattomana. Tähän viimeiseen ryhmään kuuluu myös Suomi, joskin suunta näyttää olevan pikemmin nouseva kuin laskeva.⁵

Koulutusinvestointien suhteellisen korkea yksityistaloudellinen tuotto on aika ajoin herättänyt kysymyksen siitä, missä määrin julkisen sektorin tulisi rahallisesti tukea yksilöiden tekemiä koulutusinvestointeja. Tällöin esille on nostettu lähinnä korkea-asteen koulutus, koska varsin laajaa yksimielisyyttä näyttää vallitsevan siitä, että julkisen sektorin tehtäviin kuuluu huolehtia peruskoulutuksen riittävästä tarjonnasta. Perimiltään kysymys on siitä, hyötyykö yhteiskunta vielä enemmän näistä koulutusinvestoinneista kuin yksilöt itse, mikä puoltaisi julkisen sektorin laajaa osallistumista myös korkea-asteen koulutuksen kustannusten rahoittamiseen. Käytössä oleva, tosin varsin suppea tutkimustieto viittaa siihen, että yhteiskunnallinen tuottoaste selvästikin ylittää yksityistaloudellisen tuottoasteen. Edelleen tutkimus osoittaa, että koulutusinvestoinneilla on kiistatta yksilöiden tuottavuutta kasvattava vaikutus, mikä antaa tukea perinteiselle inhimillisen pääoman teorialle torjuen samalla kilpailevan hypoteesin väitteitä, joiden mukaan koulutusinvestointi on (lähes) yksinomaan yksilölle tapa signaloida työnantajille omasta kyvykkyydestä – tuottavuuteen se ei vaikuta.⁶ Toisin sanoen, ainakin tutkimustietoon nojautuen on huomattavasti helpompaa löytää perusteluja sille, miksi julkisen sektorin kannattaa jatkossakin olla koulutusjärjestelmän päärahoittajana kuin sille, että julkisen sektorin rahoitusosuutta pitäisi pienentää ratkaisevasti.

⁴ Tukea tälle hypoteesille löytyy muun muassa teoksesta Barth ja Røed (2001).

⁵ Kaikkia näitä tuloksia on esitetty yksityiskohtaisesti teoksissa Harmon ja muut (2001a, 2001b). Suomen tuloksia on selostettu teoksessa Asplund (2001).

⁶ Näistä tutkimustuloksista lisää muun muassa teoksissa Barceinas-Paredes ja muut (2001a) sekä Skalli (2001).

Yllä esitetyt tulokset koskevat koulutusinvestointien *keskimääräistä* vaikutusta yksilötasolla. Yksilöllisiä poikkeuksia tästä keskivertohenkilöstä tietysti esiintyy enemmän tai vähemmän. Tämä voi liittyä henkilön ikään tai oikeammin hänen kohorttiinsa ja siihen työmarkkinatilanteeseen, joka vallitsi sinä hetkenä, kun hän astui työmarkkinoille. Merkittäviä eroja saattaa esiintyä myös saman koulutuksen hankkineiden samanikäisten henkilöiden välillä johtuen erilaisesta työurasta. Toisin sanoen, samasta koulutuksesta huolimatta yksilöiden välillä saattaa esiintyä jopa huomattavia palkkaeroja. Seuraavissa luvuissa näitä asioita tarkastellaan uusien tutkimustuloksien valossa. Lopuksi pohditaan nuorten asemaa suomalaisilla työmarkkinoilla pääpainon ollessa sen selvittämisessä, missä määrin nuoret ovat 90-luvulla päätyneet matalapalkkaloukkuun tai pätkätöihin ja työttömyysjaksojen kierteeseen. Molemmat lisäävät nuoren riskiä syrjäytyä työmarkkinoilta.

2 ERI IKÄRYHMIEN VÄLILLÄ VARTEENOTETTAVIA EROJA

Koulutusinvestointien keskimääräinen vaikutus ansiotuloihin on useimmiten arvioitu poikkileikkausaineistosta eli yhtä tiettyä vuotta koskevien yksilötietojen pohjalta. Koulutustuoton kehitys yli vuosien vuorostaan yleensä nojautuu peräkkäisten poikkileikkausvuosien vertailuun. Näissä tarkasteluissa oletetaan, että koulutusinvestoinnit vaikuttavat eri-ikäisten ansioihin samalla tavalla ja että tuottoaste myös kehittyy eri-ikäisillä samalla tavalla. Näin ei kuitenkaan välttämättä ole. Etenkin työvoiman koulutusrakenne ja yleinen työmarkkinatilanne sinä hetkenä, kun henkilö siirtyi työelämään, ovat mitä ilmeisimmin määränneet lähtöpalkkatason. Lisäksi työmarkkinoiden instituutioiden muutokset sekä koulutetun työvoiman kysynnän ja tarjonnan kehitys ovat saattaneet vaikuttaa hyvinkin eri tavalla saman koulutuksen hankkineiden mutta eri ikäryhmiin kuuluvien työmarkkina-asemaan ja siten myös suhteelliseen ansiotasoon ja ansiokehitykseen. Jälkimmäisestä kuvaava esimerkki on laman ja teknologia-boomin vaikutukset suomalaisilla työmarkkinoilla 1990-luvulla.

Valitettavasti eri ikäryhmien välillä koulutuksen tuottoasteessa ja sen kehityksessä esiintyvistä eroista on tutkimustietoa hyvin niukasti. Myös tällä alueella pääosa tuloksista koskee Yhdysvaltoja, jossa koulutuksen kasvava tuottoaste on inspiroinut tukijoita selvittämään muun muassa mitä eri ikäryhmissä on tämän suhteen tapahtunut. Tulokset viittaavat siihen, että tuottoasteen kasvu keskittyy voimakkaasti nuoriin ikäryhmiin, kun verrataan korkea-asteen koulutuksen hankkineiden keskimääräistä palkkatasoa keskiasteen koulutuksen hankkineiden keskimääräiseen palkkatasoon (niin sanottu *'college wage gap'*). Myös Kanadan ja Ison-Britannian osalta on saatu vastaavantyyppisiä tuloksia.⁷

Hiljattain valmistuneen, kymmenen Euroopan maata kattavan tutkimuksen tulokset osoittavat kuitenkin, että tämä ei ole suinkaan yleiskuva, joka toistuisi läpi Euroopan.⁸ Tulokset perustuvat kahden 'mies-kohortin' vertailuun: vuosina 1940–49 sekä vuosina 1950–59 syntyneet miehet sekä näiden 'korkea-asteen koulutuksen palkkapreemion'

⁷ Yhteenvedon näistä tuloksista esittävät muun muassa Brunello ja muut (2000).

⁸ Ks. Brunello ja muut (2000).

kehitys 1980-luvun puolivälistä 1990-luvun puoliväliin. Vertailu paljastaa, että korkea-asteen koulutuksen palkkapeemio on tosin noussut lähes kaikissa tutkituissa maissa mutta nuoremman kohortin palkkapeemion kasvu on ollut vanhemman kohortin palkkapeemion kasvua nopeampaa vain viidessä maassa. Toisissa viidessä maassa tilanne on ollut päinvastainen. Jälkimmäisiin kuuluu myös Suomi, jossa laskelmien mukaan vanhemman kohortin korkea-asteen koulutuksen palkkapeemion kasvunopeus tutkitulla ajanjaksolla (1987–93) on ollut keskimäärin 16 prosentin luokkaa verrattuna alle neljään prosenttiin nuoremmassa kohortissa. Tämä kasvunopeuksien erotus on lisäksi kasvattanut kahden kohortin ko. palkkapeemion tasoeroa entisestään eli lisännyt vanhemman kohortin ‘etumatkaa’. Suhteessa muihin tutkittuihin maihin muutosprosentit ovat kuitenkin varsin pienet, etenkin nuoremman kohortin osalta, mikä selittyy ensisijaisesti sillä, että koulutuksen tuottoaste muuttui ylipäänsä hyvin vähän tutkitulla periodilla.⁹

Suomelle (ja neljälle muulle Euroopan maalle¹⁰) saatu tulos viittaa siihen, että iän tai oikeammin kumuloidun työkokemuksen vaikutus on suomalaisilla työmarkkinoilla erittäin merkittävä. Tulos saa tukea muualla raportoiduista tuloksista, jotka osoittavat, että erityisesti miesten palkkaprofiili kasvaa voimakkaasti iän ja kertyneen työkokemuksen mukaan ja saavuttaa korkeimman tasonsa vasta pitkän työkokemuksen jälkeen.¹¹

Kansainvälisten tuloksien mukaan näyttää myös siltä, että vanhemmilla kohorteilla olisi kokonaisuudessaan eli koko elinkaaren näkökulmasta katsottuna edullisempi palkkaprofiili kuin nuoremmilla kohorteilla.¹² Samaan tulokseen viittaavat suomalaisille miespalkansaajille laskettujen palkkaprofiilien kehitys yli vuosien.¹³ Nuorempien ikäpolvien ansioiden kasvuvauhti on hidastunut, mistä syystä palkkaprofiilin ‘huipentumaan’ pääseminen kestää aikaisempaa pidempää. Tämä voi selittyä muun muassa sillä, että työelämässä tarjolla oleva koulutus keskittyy ei pelkästään korkeammin koulutettujen ryhmään vaan että vastaavatyypinen epätasainen jako esiintyy myös iän suhteen eli vanhempien kohorttien eduksi. Tätä päättelyä tukevat niin tuore kansainvälinen tutkimus kuin myös Tilastokeskuksen julkaisemat henkilöstökoulutustiedot.¹⁴ Kohorttieroja saattaa lisäksi selittää se tosiasia, että työmarkkinoiden instituutioita on aivan viime vuosikymmeninä muutettu joustavampaan suuntaan myös Suomessa, mikä näyttää vaikuttaneen voimakkaammin nuorempiin kuin vanhempiin kohortteihin.¹⁵

Nykytilanne on siis se, että ainakaan Suomesta ei löydy kuin pirstoutuneita tietoja eri ikäryhmien koulutuksen tuottoasteen ja ylipäänsä palkkaprofiilien kehityksestä. Tällainen tieto ei ole pelkästään sinänsä mielenkiintoinen ja tärkeä vaan palvelisi samalla myös muita tarpeita, esimerkiksi tulevien eläkemenojen tason ja kehityksen tarkempaa ennakkointia.

⁹ Vrt. Asplund (2001).

¹⁰ Ranska, entinen Länsi-Saksa, Italia ja Portugali.

¹¹ Ks. esimerkiksi Asplund (2001).

¹² Ks. Brunello ja Comi (2000).

¹³ Ks. esim. Asplund (1996).

¹⁴ Ks. Brunello (2001). Ks. myös Tilastokeskuksen tilastoja aikuiskoulutuksen ja henkilöstökoulutuksen jakautumisesta koulutustason ja iän mukaan..

¹⁵ Kyseessä olisi siis niin sanottu ‘sisäpiiri-tarina’. Ks. lisää teoksessa Brunello ja muut (2000).

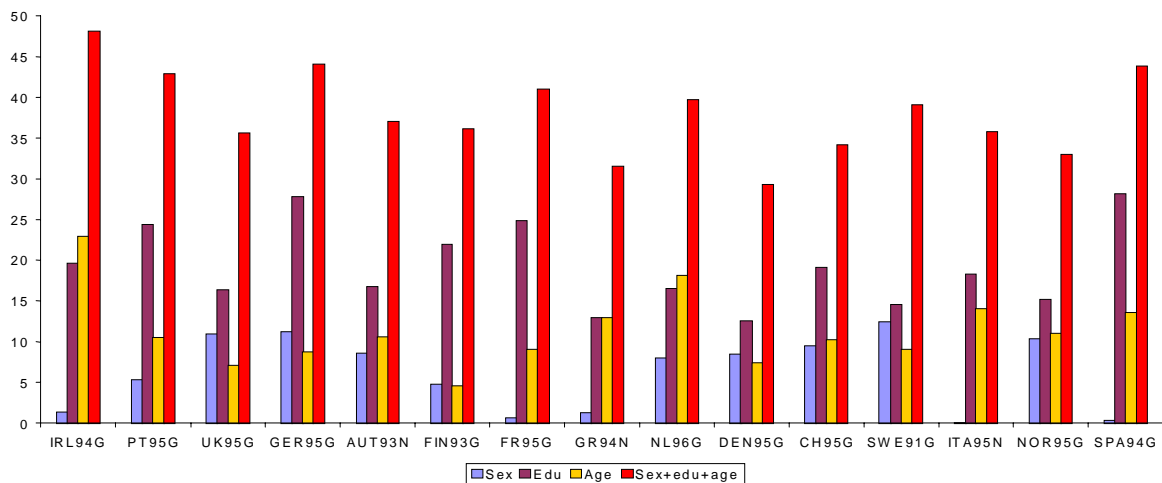
3 KOULUTUSEKSPANSIO SEKÄ PIENENTÄÄ ETTÄ KASVAT- TAA PALKKAEROJA

Laajasti levinnyt ja omaksuttu käsitys ja myös tutkimuksellisesti todettu tosiasia on se, että koulutus vähentää sekä palkka- että tuloeroja. Koulutuksen tien avaaminen mahdollisimman monelle on siten varteenotettava eriarvoisuutta vähentävä toimenpide. Tämä vaikutus on tietysti tärkeä osa koulutusinvestointien yhteiskunnallista tuottoa.

Yllä kävi ilmi, että koulutuksen tuotto palkassa mitattuna on Suomessa kansainvälisesti varsin korkea. Eripituisen koulutuksen hankkineiden ‘hinta’ suomalaisilla työmarkkinoilla siis vaihtelee suuresti. Toinen tapa tarkastella koulutuksen (ja muiden keskeisten tekijöiden) vaikutusta palkkoihin on tutkia palkkojen jakaumaa. Verrattuna palkkaero-tarkasteluun tällöin huomioidaan ei pelkästään eripituisen koulutuksen hankkineiden hinnassa vaan myös niiden määrässä esiintyviä eroja. Tämän tyyppisissä selvityksissä käytetään erilaisia epätasaisuuden mittareita, jotka kaikki osoittavat odotetusti, että palkat jakautuvat Suomessa hyvin tasaisesti useimpiin muihin Euroopan maihin ver-rattuna.¹⁶

Mitkä tekijät vaikuttavat voimakkaimmin palkkojen jakaumaan? Eritasaisuusmittarin ‘dekomponointi’ koulutuksen, iän ja sukupuolen mukaan antaa Suomelle sekä neljäl-etoista muulle Euroopan maalle seuraavan tuloksen (kuvio 2).

Kuvio 2. Palkkojen eritasaisuutta mittaavan (ns. Theil T) indeksin dekomponointi sukupuolen, koulutuksen ja iän mukaan sekä kaikkien kolmen ominai-suuden yhteisvaikutus, % palkkojen epätasaisuudesta

Lähde: *Odink ja Smits (2001)*

¹⁶ Ks. esim. Odink ja Smits (2001).

Myös tässä tarkastelukehikossa koulutus vie Suomen Euroopan kärkimaiden joukkoon. Koulutus siis heijastuu Suomessa merkittävästi sekä palkkaeroihin että palkkojen jakaumaan. Investoimalla koulutukseensa yksilöllä on siten mahdollisuus päästä korkeammalle palkkatasolle ja samalla parantaa suhteellista asemaansa palkkajakaumassa. Ainakin jossain määrin, koska lopputulos jää riippumaan siitä, miten voimakkaasti ja mihin suuntaan muut palkkaeroihin ja palkkajakaumaan vaikuttavat tekijät painottavat koulutuksesta syntyvän positiivisen vaikutuksen.

Edelleen on syytä korostaa, että koulutuksen palkkavaikutus ei näytä olevan yhteydessä työmarkkinoilla vallitseviin palkkaeroihin ja palkkarakenteisiin. Toisin sanoen, koulutuksen vaikutus saattaa olla yhtä voimakas pienten kuin suurten palkkaerojen maissa. Suomi on tästä oiva esimerkki.

Loppupäätelmä esitetyistä tuloksista on yksinkertainen ja intuitiivinen: Koska koulutuserot aiheuttavat niin palkkaeroja kuin palkkojen epätasaista jakautumista, väestön ja työvoiman koulutustason nostaminen on tärkeä politiikan väline, kun halutaan estää tai ainakin lieventää palkkojen ja tulojen epätasaisuuden kasvua.

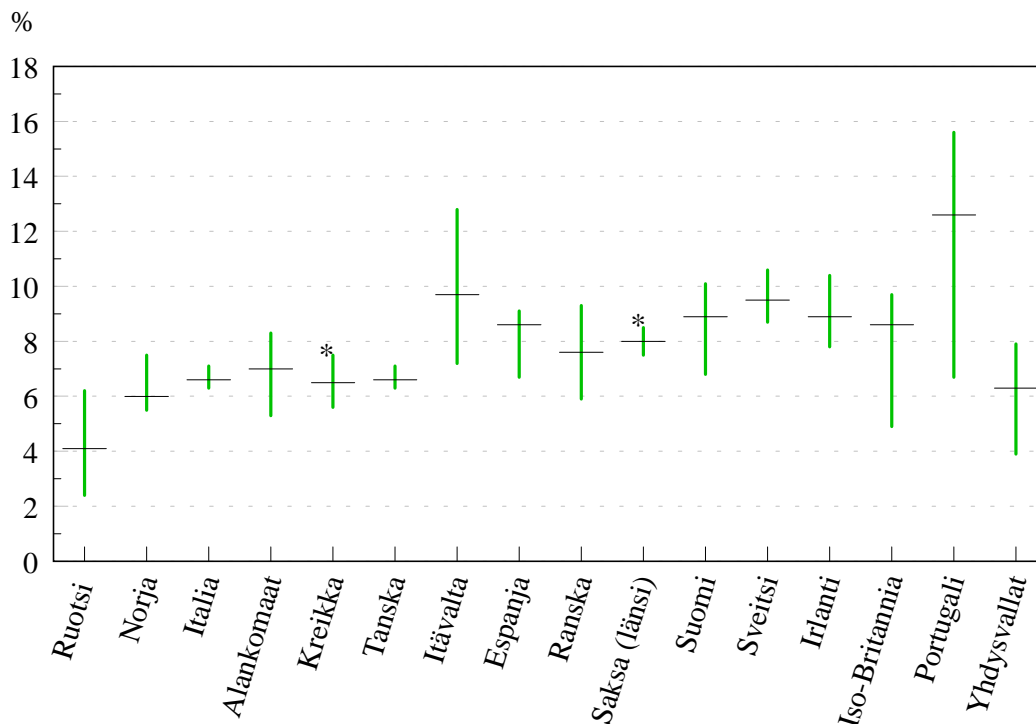
Aivan viime vuosina on kuitenkin alettu kiinnittää yhä enemmän huomiota toiseen koulutusekspansioon liittyvään vaikutukseen, joka on todettu aiheuttavan vastakkaisuuntaista efektiä eli lisäävän palkkaeroja ja palkkojen epätasaista jakaumaa. Tämä liittyy havaintoon, että palkkaerot ja siten palkkahajonta eri koulutusryhmissä näyttävät kasvavan eikä pienenevän koulutustason mukaan. Toisin sanoen, mitä korkeammin koulutettu ryhmä, sitä suurempi on palkkojen vaihtelu ryhmän sisällä. Näin ollen väestön ja työvoiman koulutustason nostaminen ei välttämättä johda tasaisempaan palkkojen jakaumaan, vaan lopputulos saattaa hyvinkin olla erojen säilyminen tai jopa kärjistyminen.¹⁷ Lopulliseen tulokseen vaikuttavat koulutusjärjestelmän ja työmarkkinoiden ominaispiirteet sekä näiden vuorovaikutus.

Suora seuraus tästä on, että yksilön tekemään investointiin varsinkin korkeampaan koulutukseen saattaa liittyä huomattava riski, koska työmarkkinoilla onnistumisen ja epäonnistumisen kuilu – ainakin palkassa mitattuna – on myös saman koulutuksen hankkineilla huomattavan suuri. Sanomattakin on selvää, että nämä koulutusryhmien sisällä esiintyvät erot eivät paljastu, kun tarkastellaan keskivertohenkilöä ja hänen koulutuksesta syntyvää keskimääräistä tuottoaan (vrt. tämän kirjoituksen alkua).

Tuoreesta, viisitoista Euroopan maata kattavasta tutkimuksesta käy ilmi, että palkkojen vaihteluväli todellakin näyttää suurenevan koulutustason mukaan miltei kaikissa tutkituissa maissa, myös Suomessa. Samasta koulutuksesta huolimatta, yksilöiden väliset palkkaerot ovat suuret johtuen siitä, että suurempipalkkaiset ovat pystyneet paremmin hyödyntämään koulutustaan eli ovat onnistuneet saamaan investoinneistaan selvästi suuremman tuoton. Tälle ilmiölle saattaa löytyä montakin selitystä: (1) ylikoulutusta, mikä pakottaa osan menemään sellaisiin töihin, joiden vaatimustaso alittaa heidän koulutustasonsa; (2) yksilöiden kyvykkyyden eroja; ja (3) koulutuksen laadussa esiintyviä eroja riippuen mistä koulusta tai yliopistosta on valmistunut.

¹⁷ Tasaisempi koulutusjakauma johtaa tasaisempaan palkkojen jakaumaan vain, jos koulutusryhmien sisäiset palkkavaihtelut pienenevät koulutustason kasvaessa.

Kuvio 3. Koulutuksen keskimääräisen tuottoasteen (musta vaakalinja) vaihtelu ylimmän ja alimman palkkadesiilin välillä viidessätoista Euroopan maassa sekä Yhdysvalloissa, miehet, 1990-luvun puolivälissä

* Kreikka ja Saksa muodostavat merkittävän poikkeuksen, koska näissä maissa alimman palkkadesiilin tuottoaste on *korkeampi* kuin ylimmän palkkadesiilin tuottoaste. Ainoastaan näissä kahdessa maassa palkkahajonta siis *pienenee* koulutustason mukaan. Ks. teksti.

Lähde: Pereira ja Martins (2000a, Table 4)

Yllä olevasta kuvioista (kuvio 3) ilmenee koulutuksen keskimääräisessä tuottoasteessa esiintyvä vaihtelu miehillä 1990-luvun puolivälin tilanteen mukaan. Vaihteluvälin rajat muodostavat ylimmän ja alimman palkkadesiilin¹⁸ koulutuksen tuottoasteet. Kuvioon on poikkeuksellisesti liitetty tietoja myös Yhdysvalloista. Suomen osalta näemme, että ylipäätään palkkadesiiliin sijoittuneiden tuottoaste on yli 10 prosenttia, kun vastaavasti alimpaan palkkadesiiliin kuuluvien tuottoaste on alle 7 prosenttia. Vaihteluväli Suomessa on verrattain suuri, kuten myös useimmissa muissa Euroopan maissa, joissa koulutuksen keskimääräinen tuottoaste on suhteellisen korkea. Tämä havainto osoittaa, että koulutusinvestointeihin liittyvä riski selvästi kasvaa tuottoasteen mukaan. Näin ollen voisi myös väittää, että tuottoasteen tuleekin olla näissä maissa korkea, koska koulutusinvestointeihin liittyvä riski on alemman koulutustuoton maihin verrattuna olennaisesti suurempi.¹⁹ Ruotsi muodostaa tästä yleistyksestä mielenkiintoisen poikkeuksen.

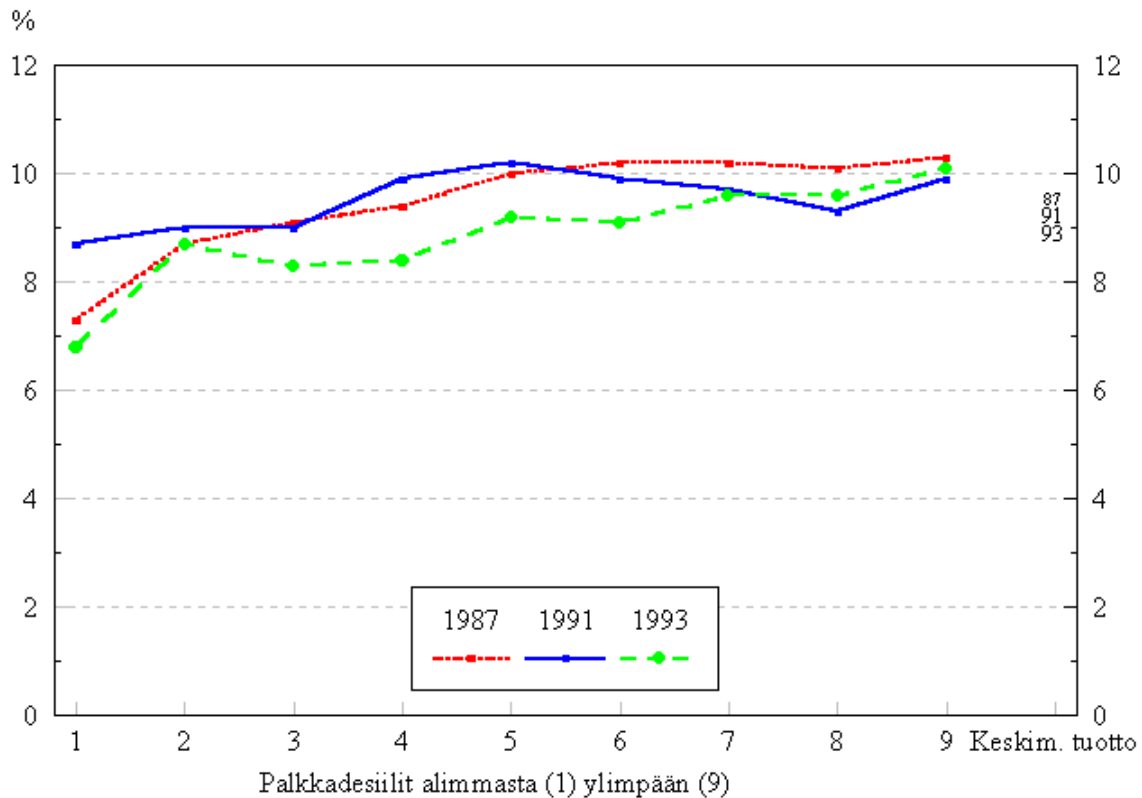
Kuten kuvio 4 osoittaa, tilanne Suomessa ei ole tämän suhteen paljoakaan muuttunut tutkitulla ajanjaksolla eli vuosina 1987–93. Tämä tietysti selittyy sillä, että koulutuksen

¹⁸ Palkkadesiili tarkoittaa sitä kymmenesosaa palkansaajista, joka muodostuu, kun palkansaajat järjestetään suuruusjärjestykseen palkkatulojensa mukaan ja jaetaan kymmeneen yhtä suureen osaan. Alimmassa palkkadesiilissä on siten se kymmenesosa palkansaajista, joilla on pienimmät palkkatulot. Ylimmässä on vastaavasti se kymmenesosa, joilla on suurimmat palkkatulot.

¹⁹ Ks. lisää Pereira ja Martins (2001a).

tuottoasteessa on ylipäänsä tapahtunut varsin vähän muutoksia tämän lyhyen periodin aikana.

Kuvio 4. Koulutuksen tuottoasteen vaihtelu palkkadesiilin mukaan Suomessa, miehet, 1987–93

Lähde: Pereira ja Martins (2000b, Table 5.1)

4 KOULUTUS EI POISTA TYÖTTÖMYYDEN JA SYRJÄYTYMISEN RISKIÄ

Yllä esitetyt tulokset osoittavat, että samasta koulutuksesta huolimatta yksilön palkassa mitattu menestyminen työmarkkinoilla saattaa olla jopa olennaisesti heikompi sekä vanhempiin ikäryhmiin että myös samanikäisiin verrattuna. Lisäksi 'heikommin menestymisen' riski osoittautuu kasvavan koulutustason mukaan, eli on huomattavasti suurempi korkeammin koulutettujen keskuudessa. Siksi on perusteltua tutkia hieman tarkemmin, mikä on ollut suomalaisten nuorten kohtalo 1990-luvun turbulenteilla työmarkkinoilla. Voidaan olettaa, että vaikea työllisyystilanne on kasvattanut koulutuksen tuottoon liittyvää riskiä.²⁰

Tutkittavat ryhmät on valittu seuraavasti.²¹ Henkilö on lähtövuonna (t) ollut opiskelija tai varusmies ja alle 30-vuotias sekä seuraavana vuonna ($t+1$) työssä. Koska tutkittava

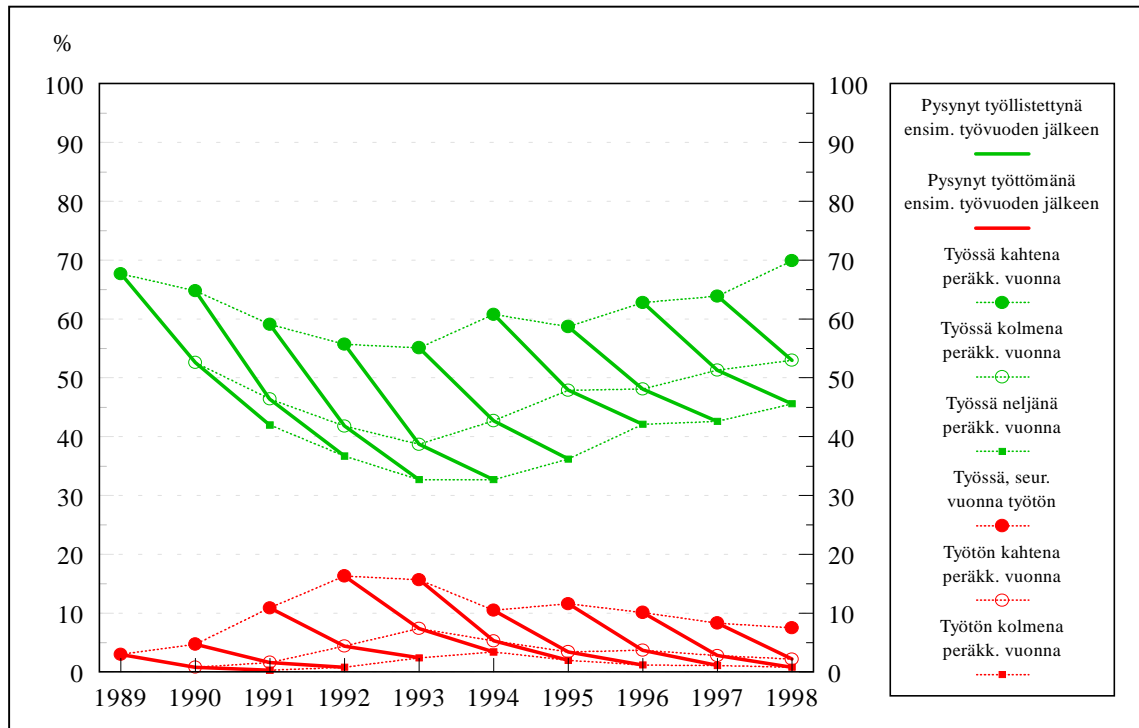
²⁰ Työttömyyden ja työttömyysturvan vaikutusta koulutuksen keskimääräiseen tuottoon Euroopassa ovat tutkineet muun muassa Barceinas-Paredes ja muut (2001b).

²¹ Aineistona on käytetty Tilastokeskuksen työssäkäyntitilastosta poimittu edustava 20 prosentin otos. Laskelmat on tehnyt Sinikka Lattu.

ajanjakso käsittää vuodet 1987–98 on pystytty muodostamaan yhteensä 10 ‘vuosiryhmää’.²² Näitä ryhmiä on sitten seurattu yli vuosien eli on identifioitu eri ryhmiin kuuluvien nuorten työmarkkina-asema yksi, kaksi sekä kolme vuotta eteenpäin tämän ensimmäisen työvuoden jälkeen. Toisin sanoen, on selvitetty vuonna $t+1$ työelämään siirtyneen nuoren työmarkkina-asema vuonna $t+2$, $t+3$ sekä $t+4$. Kokonaistarkastelun lisäksi näitä nuoria on tutkittu koulutustason mukaan, jolloin on muodostettu ryhmät (1) korkea-asteen tutkinnon suorittaneet sekä (2) enintään keskiasteen koulutuksen suorittaneet. Nuoren koulutustaso määräytyy työelämään siirtymistä edeltävän vuoden eli vuoden t tilanteen mukaan.²³

Kuvioon 5 on kerätty tietoja kahdesta ‘äärimmäisurasta’. Toisaalta kuviosta ilmenee, missä määrin koulusta työelämään siirtyneet nuoret ovat onnistuneet pysymään työllistettyinä. Toisaalta kuvio kertoo, miten yleistä on heidän keskuudessaan ollut siirtyä työttömyyteen heti ensimmäisen työvuoden jälkeen ja myös jäädä sinne useammaksi vuodeksi.²⁴

Kuvio 5. Koulusta työelämään siirtyneet nuoret: työllistettynä pysynyt osuus sekä ensimmäisen työvuoden jälkeen työttömyyteen siirtyneiden osuus

Lähde: Omat laskelmat työssäkäyntitilaston otosaineistosta.

²² Eli 1987–88, 1988–89, 1989–90, 1990–91, 1991–92, 1992–93, 1993–94, 1994–95, 1995–96 ja 1996–97. Ensimmäinen vuosi on opiskelija/varusmies-vuosi ja toinen vuosi kertoo sen, minä vuonna nuori on astunut työelämään. Oletus siitä, että kyseessä on todellakin nuoren ensimmäisestä työvuodesta saattaa tietysti olla harhainen – hänellä voi toki olla aikaisempaa, oletettavasti aika lyhyttä, työkokemusta. Valintakriteerit opiskelija/varusmies sekä alle 30-vuotias voitaneen kuitenkin katsoa takaavan sen, että oletus osuu jokseenkin oikein enemmistön osalta.

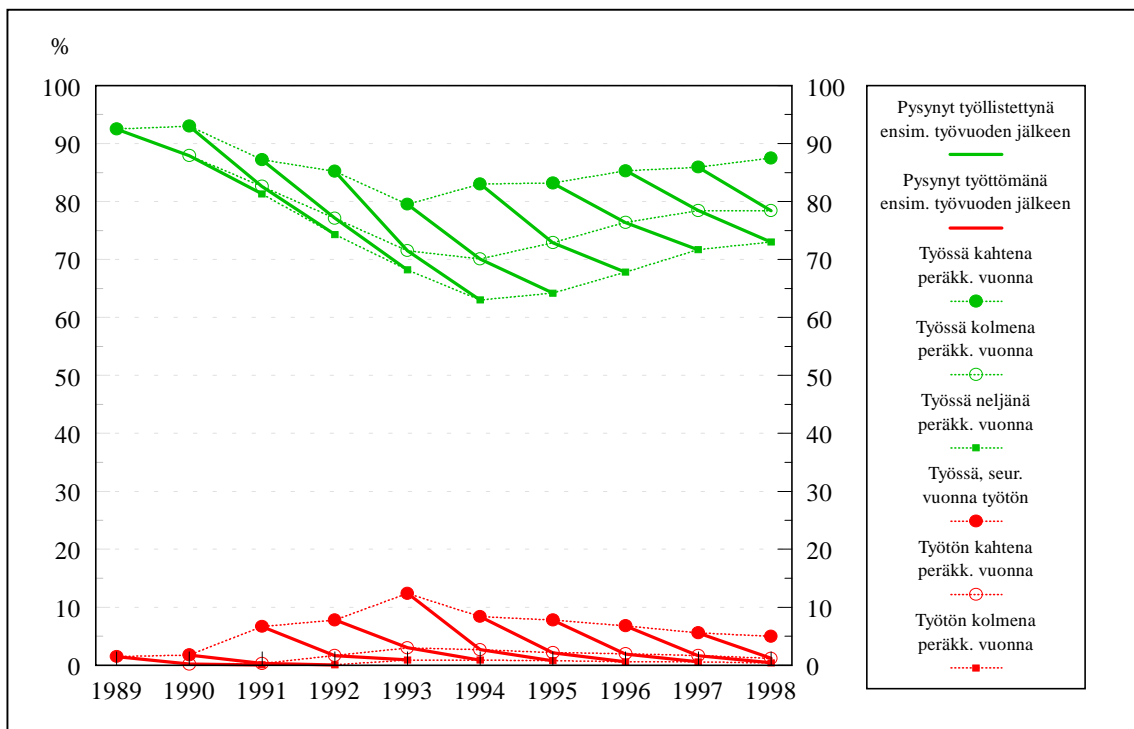
²³ Vuoden t tutkintotieto perustuu Tilastokeskuksen tutkintorekisteriin.

²⁴ Korostettakoon, että työssäkäyntitilasto kertoo yksilön työmarkkina-asemasta vuoden viimeisenä päivänä, mikä tarkoittaa sitä, että työmarkkina-aseman mahdollisista muutoksista kuluneen vuoden aikana ei ole tietoa.

Kuviosta käy ilmi, että ne nuoret, jotka vuoden 1988 aikana siirtyivät koulusta työelämään, enää noin kaksi kolmasosa oli työssä myös vuonna 1989. Työssä pysyneiden osuus laski alle 53 prosenttiin vuonna 1990 ja 42 prosenttiin vuonna 1991. Toisin sanoen, niistä nuorista, jotka työllistyivät vuoden 1988 aikana, vain 42 prosenttia oli pysynyt työllistettynä neljänä peräkkäisenä vuonna. Todennäköisyys pysyä työllistettynä heikkeni laman iskettyä ja oli alimmillaan niillä nuorilla, jotka siirtyivät koulusta työelämään vuoden 1991 aikana. Nuorten tilanne on sen jälkeen hieman parantunut, mutta yllättävän hitaasti. Tässä yhteydessä on syytä muistuttaa siitä, että nimenomaan lamavuosina valmistuneet alle 30-vuotiaat kuuluvat tänä päivänä 30–40 -vuotiaiden ikäryhmään, joista varsinkin 30–35 -vuotiaat kärsivät edelleen ennen näkemättömän suuresta työttömyydestä.

Kehitys on ollut hyvin samanlainen korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla nuorilla, joskin todennäköisyys pysyä työllistettynä on liikkunut korkeammalla tasolla kuin nuorilla yleisesti (kuvio 6). Mutta esimerkiksi vuosien 1991 ja 1992 aikana työelämään siirtyneistä korkea-asteen tutkinnon suorittaneista alle kaksi kolmasosa onnistui pysymään työllistettynä neljänä peräkkäisenä vuonna. Korkeintaan keskiasteen koulutuksen suorittaneiden nuorten työssä pysymisen vastaava todennäköisyys oli näinä vuosina erittäin heikko, alle 30 prosenttia (ks. liitekuvio 1).

Kuvio 6. Koulusta työelämään siirtyneet korkea-asteen tutkinnon suorittaneet nuoret: työllistettynä pysynyt osuus sekä ensimmäisen työvuoden jälkeen työttömyyteen siirtyneiden osuus

Lähde: Omat laskelmat työssäkäyntitilaston ostosaineistosta.

Työllistettynä pysymisen peilikuva on työttömäksi jääminen. Vuoden 1988 aikana työelämään siirtyneistä nuorista, vain noin 3 prosenttia oli seuraavana vuonna (1989) työttömänä (kuvio 5). Ja todennäköisyys, että työttömyys jatkoi vielä seuraavana vuonna sekä sitä seuraavana vuonna, oli äärimmäisen pieni (alle prosentin). Lamavuodet

kuitenkin muuttivat tilanteen rajusti. Esimerkiksi työelämään vuoden 1991 aikana siirryneistä nuorista, yli 16 prosenttia oli seuraavana vuonna työttömänä. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden ryhmässä, tilanne oli vaikein niillä nuorilla, jotka siirtyivät työelämään vuoden 1992 aikana (kuvio 6).

Nuorten työttömyyden pysyvyys näyttää tietystä tätäkin vakavammalta, jos vertailuryhmäksi otetaan kaikkien työelämään siirtyneiden nuorten sijasta ne nuoret, jotka heti ensimmäisen työvuoden jälkeen joutuivat työttömiksi. Tämän tarkastelun tulokset näkyvät taulukosta 1, jossa vertailuryhmä on merkitty sadalla. Laman kova kohtelu on ilmeinen. Niistä nuorista, jotka ensimmäisen työvuoden jälkeen joutuivat työttömiksi vuosina 1991 ja 1992, yli viidesosa oli edelleen työttömänä kaksi vuotta myöhemmin (1993/94). Vaikka nuori kuului korkea-asteen tutkinnon suorittaneisiin, vastaava prosenttiosuus silti nousi yli kymmeneen prosenttiin.

Nämä kaksi äärimmäisuraa heijastavat samalla sen, että seurantajakson pidentyessä 'väliurat' yleistyvät nopeasti. Väliuralla viitataan tässä sellaisiin tilanteisiin, joissa nuoren työmarkkina-asema vaihtelee useasti, ehkä jopa vuosittain. Nuoren työura muodostuu esimerkiksi lyhyistä työ- ja työttömyysjaksoista. Väliurien yleistyminen seurantajakson pituuden mukaan ilmenee myös kuvioista 7 ja 8 (kaikki nuoret) sekä 9 ja 10 (korkea-asteen tutkinnon suorittaneet nuoret). Korkeintaan keskiasteen koulutuksen hankkineiden tilanne ilmenee liitekuvioista 2 ja 3.

Taulukko 1. Työttömyyden pysyvyys nuorilla vertailuryhmän ollessa heti ensimmäisen työvuoden jälkeen työttömiksi joutuneet (1), %

(1) => t+3 => t+4	Kaikki nuoret			Korkea-asteen koulutus			Enintään keskiasteen koulutus		
	(1)	t+3	t+4	(1)	t+3	t+4	(1)	t+3	t+4
1988–89=>90=>91	100	25.7	11.5	100	15.0	5.0	100	26.0	11.7
1989–90=>91=>92	100	34.6	17.8	100	17.9	3.6	100	35.2	18.3
1990–91=>92=>93	100	40.8	22.1	100	25.0	13.8	100	41.8	22.7
1991–92=>93=>94	100	45.7	20.9	100	38.8	11.6	100	46.2	21.5
1992–93=>94=>95	100	33.5	12.7	100	21.8	6.2	100	35.3	13.7
1993–94=>95=>96	100	32.0	11.8	100	25.7	7.3	100	33.1	12.5
1994–95=>96=>97	100	31.8	9.8	100	25.0	7.8	100	32.6	10.0
1995–96=>97=>98	100	27.8	8.1	100	24.4	6.1	100	28.2	8.3
1996–97=>98	100	25.9	--	100	20.5	--	100	26.5	--

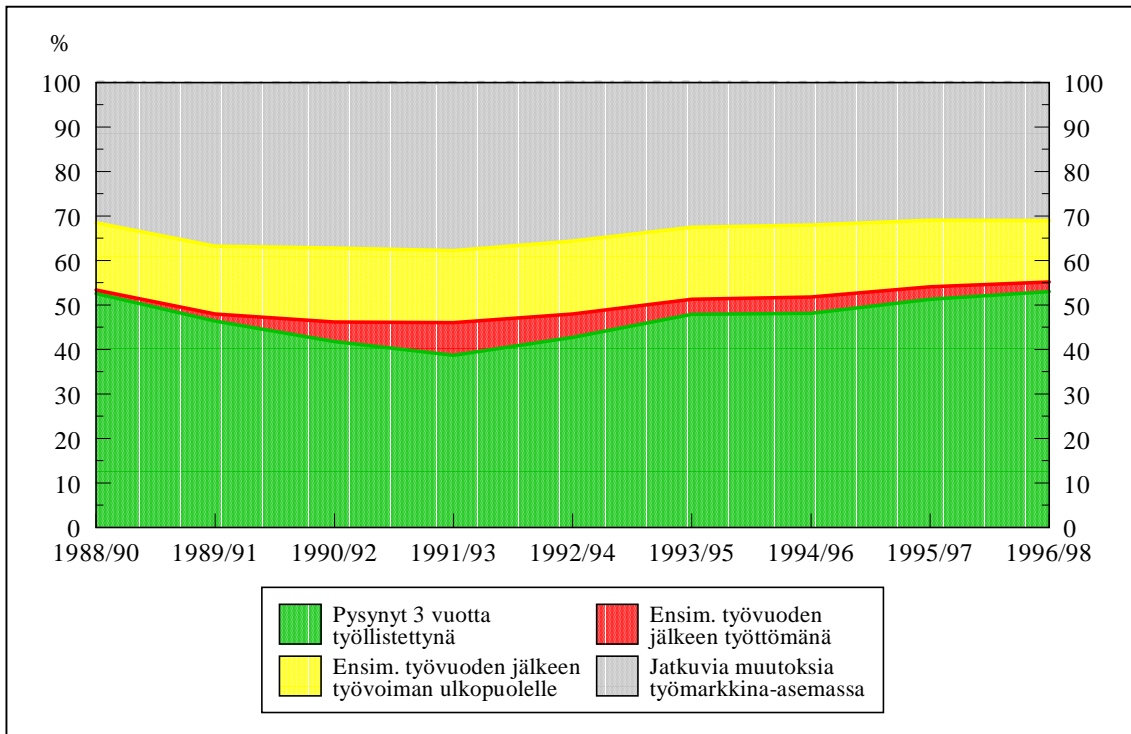
Lähde: *Omat laskelmat työssäkäyntitilaston otosaineistosta.*

Tietysti tällaista tarkastelua voi kritisoida siitä, että nuorilla todennäköisyys palata koulutukseen on huomattavan suuri ja että havaittu työelämään kuuluminen eli tilastoissa palkansaajana esiintyminen usein ovat opiskelusta vietettyjä 'sapattijaksoja'. Näin saattaakin olla, joskin voisi olettaa, että nuori tällöin pysyy työvoiman ulkopuolella enemmän kuin yhden vuoden kerrallaan. Kuten kuvioista 7–10²⁵ käy ilmi,

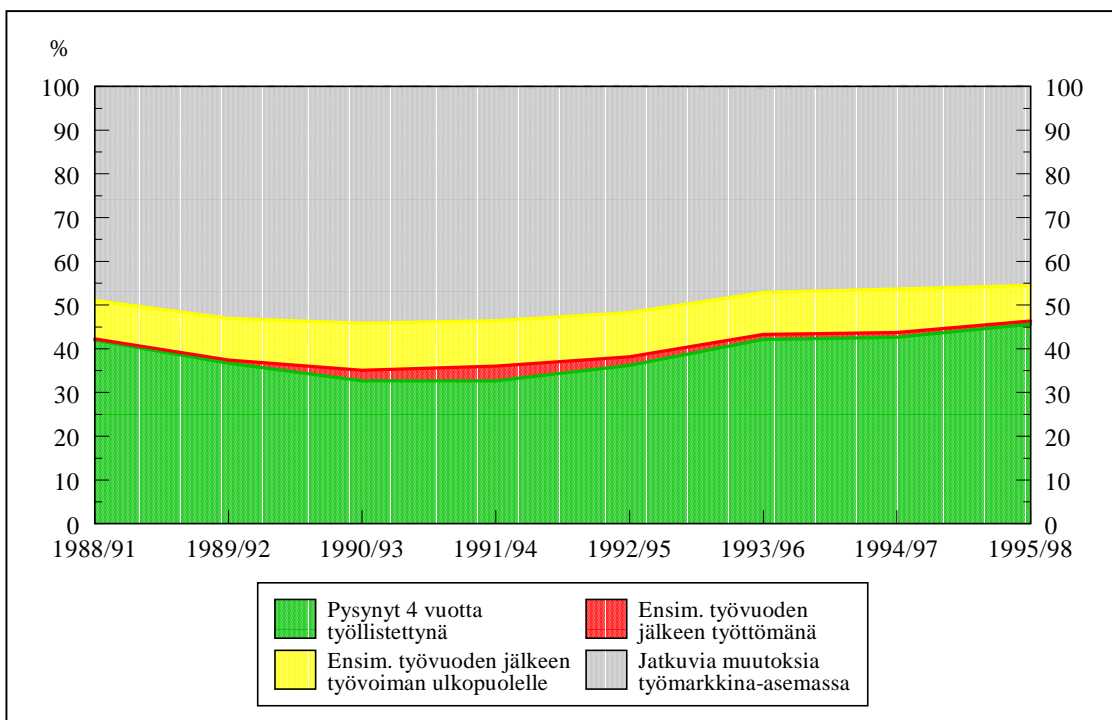
²⁵ Ks. myös liitekuviot 2 ja 3. Kaikki kuvioissa olevat tiedot ovat omia laskelmia työssäkäyntitilaston otosaineistosta.

useammaksi vuodeksi työvoiman ulkopuolelle palanneiden nuorten osuus on varteenotettava, mutta vain enintään keskiasteen suorittaneilla nuorilla. Korkea-asteen tutkinon suorittaneilla nuorilla vaihtoehdot supistuvat kahteen, toisaalta työssä pysymiseen ja toisaalta työmarkkina-aseman jatkuvaan muutokseen.

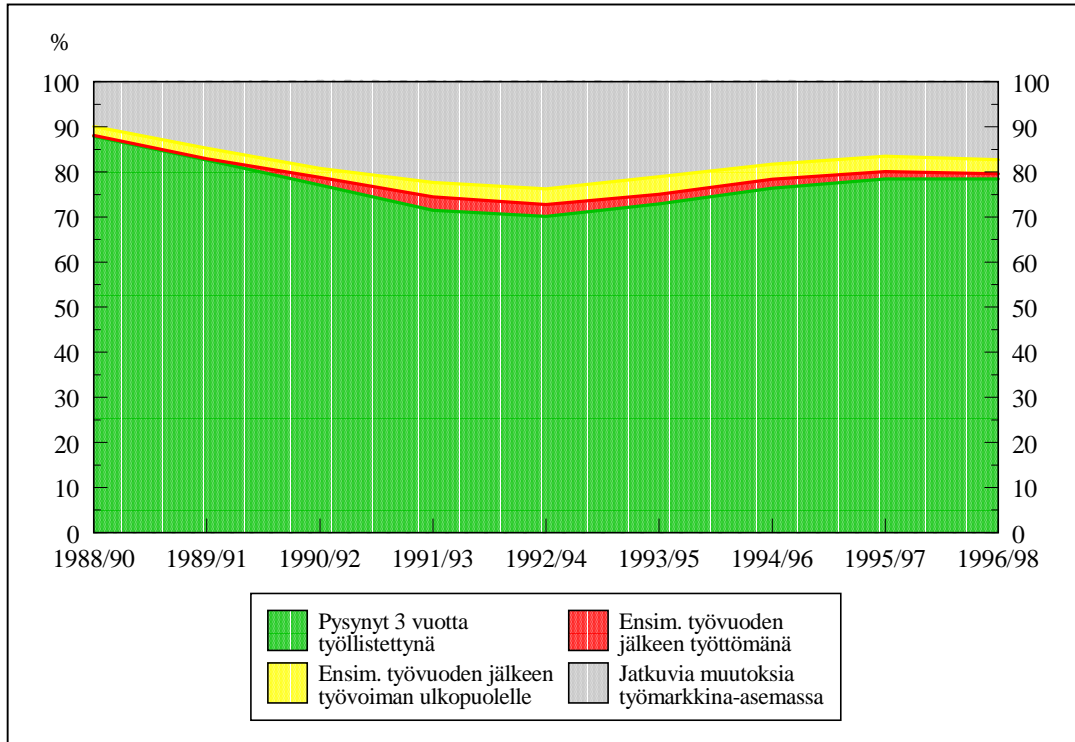
Kuvio 7. 'Väliurien' yleisyys koulusta työelämään siirtyneillä nuorilla tarkasteltaessa heidän tilannettaan kaksi vuotta myöhemmin

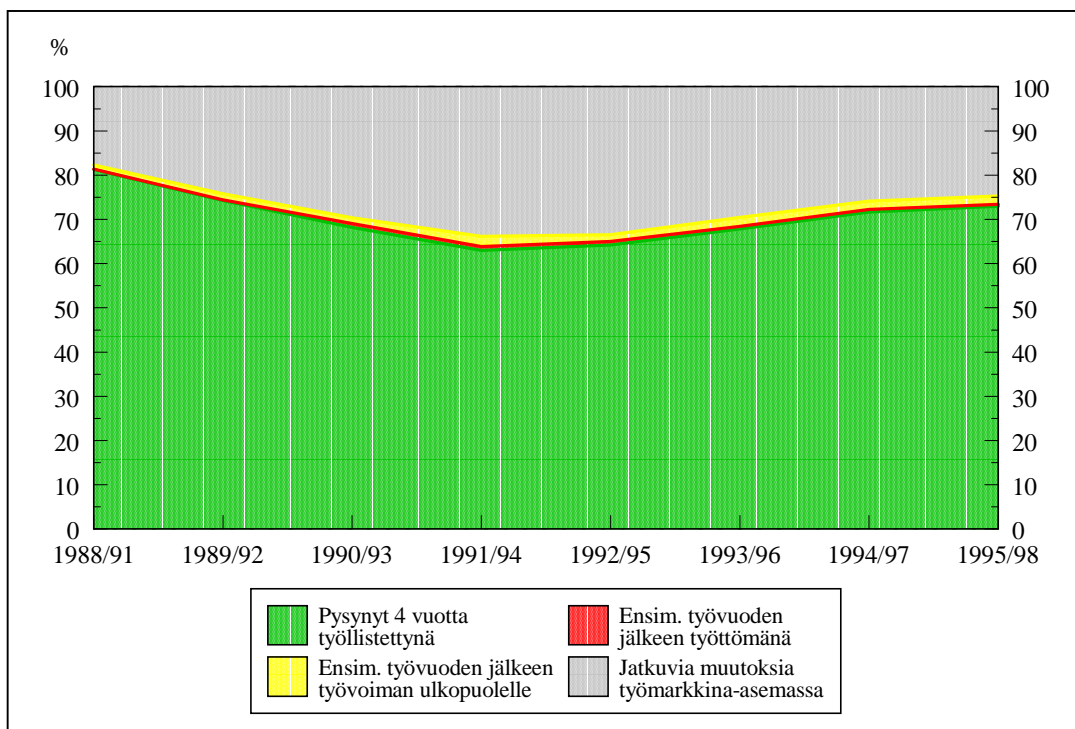
Kuvio 8. 'Väliurien' yleisyys koulusta työelämään siirtyneillä nuorilla tarkasteltaessa heidän tilannettaan kolme vuotta myöhemmin

Kuvio 9. 'Väliurien' yleisyys koulusta työelämään siirtyneillä korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla nuorilla tarkasteltaessa heidän tilannettaan kaksi vuotta myöhemmin

Kuvio 10. 'Väliurien' yleisyys koulusta työelämään siirtyneillä korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla nuorilla tarkasteltaessa heidän tilannettaan kolme vuotta myöhemmin

Lisäksi 'väliurien' tarkempi tarkastelu paljastaa, että työvoiman ulkopuolelle siirtyminen vain yhdeksi vuodeksi koskee verrattain pientä osaa nuoria, kun sen sijaan työ- ja työttömyysjaksojen vuorottelu on nuorten keskuudessa yllättävänkin yleistä. Otetaan tästä esimerkki valitsemalla ne nuoret, jotka ensimmäisen työvuoden jälkeen onnistuivat pysymään työllistettyinä vielä seuraavana vuonna, mutta joutuivatkin sitten työttömiksi. Ensinnäkin näiden osuus kaikista koulusta työelämään siirtyneistä nuorista on jopa korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden ryhmässä suhteellisen korkea (taulukko 2). Näistä nuorista vain suhteellisen pieni osa on onnistunut löytämään uuden työpaikan jo seuraavana vuonna. Esimerkiksi niistä nuorista, jotka työllistyivät vuoden 1990 aikana, onnistuivat pysymään työllistettyinä vielä vuonna 1991 mutta joutuivat työttömiksi vuonna 1992, alle kolmasosa oli uudestaan työssä vuonna 1993. Korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden vastaava osuus oli vain hieman korkeampi (36 prosenttia).

Taulukko 2. Kahden työvuoden jälkeen työttömiksi joutuneiden nuorten osuus (1) sekä heidän todennäköisyytensä työllistyä jo seuraavana vuonna (2), %

	Kaikki nuoret		Korkea-asteen koulutus		Enintään keskiasteen koulutus	
	(1)	(2)	(1)	(2)	(1)	(2)
Nuoren työelämään siirtymisen vuosi						
1988	2.6	42.8	1.1	66.7	2.7	42.1
1989	6.3	36.9	5.1	41.3	6.4	36.5
1990	8.0	31.6	6.9	35.8	8.1	31.2
1991	7.0	44.0	7.5	52.4	6.9	42.7
1992	3.8	48.0	4.3	59.7	3.7	45.3
1993	3.7	52.9	4.2	53.7	3.6	52.7
1994	3.5	54.5	2.8	58.7	3.7	53.9
1995	3.0	53.3	2.3	52.3	3.2	53.5
1996	3.2	--	3.1	--	3.2	--

Lähde: Omat laskelmat työssäkäyntitilaston ostosaineistosta.

Lopuksi tarkastellaan lyhyesti matalapalkkaisuuden²⁶ yleisyyttä ja pysyvyyttä nuorten keskuudessa. Tarkastelu keskittyy niihin nuoriin, jotka onnistuivat pysymään työllistettyinä useampana peräkkäisenä vuonna. Taulukkoon 3 on kerätty kahdenlaiset tiedot. Ensinnäkin kuvion 1 tiedot on työllistettyinä pysyneiden osalta laskettu samaan muotoon kuin työttömiksi joutuneiden osalta taulukossa 1. Toisin sanoen, lähtökohta on ne nuoret, jotka olivat töissä myös seuraavana vuonna (taulukossa merkitty sadalla). Taulukon seuraavat kaksi saraketta kertovat sen, kuinka suuri osa tämän ryhmän nuorista pysyi työllistettyinä vielä seuraavana vuonna ja sitä seuraavana vuonna. Toiseksi taulukkoon 3 on viety tietoa siitä, kuinka suuri osuus työllistettyinä pysyneistä oli matalapalkkatyössä ja missä määrin tämä matalapalkkaisuus jatkui yli vuosien.

²⁶ Matalapalkkaisuuden määrittely seuraa OECD:n suosituksia, eli matalapalkkarajaksi on valittu kaksi kolmasosaa koko palkansaajaryhmän mediaanipalkkatasosta. Matalapalkkaraja on määritelty jokaiselle tarkasteluvuodelle erikseen eli se seuraa yleisen ansiotason kehitystä.

Taulukko 3. Työllisyyden ja matalapalkkaisuuden pysyvyys nuorilla vertailuryhmän ollessa ensimmäisen työvuoden jälkeen vielä seuraavana vuonna työllistettyinä pysyneet (1), %

Kaikki nuoret:	Työllisyyden pysyvyys			Matalapalkkaisuuden pysyvyys		
	(1) => t+3 => t+4	(1)	t+3	t+4	(1)	t+3
1988-89=>90=>91	100	77.6	62.0	29.1	15.0	8.5
1989-90=>91=>92	100	71.6	56.7	27.0	15.1	9.5
1990-91=>92=>93	100	70.7	55.3	31.6	19.8	13.2
1991-92=>93=>94	100	69.4	58.7	33.1	20.1	13.4
1992-93=>94=>95	100	77.4	65.6	35.5	22.4	13.9
1993-94=>95=>96	100	78.8	69.3	37.2	22.6	13.2
1994-95=>96=>97	100	81.9	72.5	39.1	22.9	13.5
1995-96=>97=>98	100	81.7	72.7	40.2	22.9	14.0
1996-97=>98	100	82.9	--	37.8	23.2	--
1997-98	100	--	--	39.8	--	--
Korkea-asteen koulutuksen suorittaneet nuoret:						
1988-89=>90=>91	100	95.0	87.9	2.2	0.9	0.5
1989-90=>91=>92	100	88.8	79.9	2.2	0.8	0.3
1990-91=>92=>93	100	88.4	78.2	1.5	0.7	0.5
1991-92=>93=>94	100	83.9	73.9	3.6	2.0	1.4
1992-93=>94=>95	100	88.1	80.7	5.3	2.7	1.4
1993-94=>95=>96	100	87.8	81.7	9.6	5.1	3.2
1994-95=>96=>97	100	91.9	86.2	9.1	3.9	2.0
1995-96=>97=>98	100	91.9	85.5	9.2	3.4	1.6
1996-97=>98	100	91.3	--	6.5	2.3	--
1997-98	100	--	--	7.3	--	--
Enintään keskiasteen koulutuksen suorittaneet nuoret:						
1988-89=>90=>91	100	75.9	59.4	31.7	16.7	9.7
1989-90=>91=>92	100	69.4	53.7	30.2	17.5	11.2
1990-91=>92=>93	100	67.6	51.4	36.8	24.1	16.6
1991-92=>93=>94	100	66.0	55.1	40.0	25.5	17.2
1992-93=>94=>95	100	74.0	60.8	45.2	29.9	19.2
1993-94=>95=>96	100	75.9	65.4	45.9	28.9	17.2
1994-95=>96=>97	100	79.0	68.6	47.7	29.2	17.6
1995-96=>97=>98	100	78.9	69.0	49.0	29.3	18.3
1996-97=>98	100	80.7	--	45.8	29.3	--
1997-98	100	--	--	47.1	--	--

Lähde: Omat laskelmat työssäkäyntitilaston ostosaineistosta.

Taulukko kertoo muun muassa sen, että lamavuosien pahentunut työllisyystilanne ei pelkästään heikentänyt nuorten todennäköisyyttä pysyä työllistettyinä vaan samalla kasvatti heidän todennäköisyyttään joutua matalapalkkaloukkuihin, jos onnistuivat jäämään työelämään. Esimerkiksi 1990-luvun alkuvuosina koulusta työelämään siirty-

neistä nuorista, jotka onnistuivat pysymään työllistettyinä myös seuraavana vuonna, noin kolmasosa oli molempina vuosina matalapalkkatyössä. Kun työura pitkittyi vielä vuodella, matalapalkkaisuuden todennäköisyys pieneni, mutta vain hieman: kolmena peräkkäisenä vuonna työssä pysyneistä nuorista noin viidennes oli kaikkina kolmena vuonna matalapalkkatyössä. Ja niistä nuorista, jotka onnistuivat olemaan neljänä peräkkäisenä vuonna työssä, yli 13 prosenttia jatkoi matalapalkkaloukussa. Tilanne ei ole kovin paljon rohkaisevampi korkea-asteen tutkinnon suorittaneiden nuorten ryhmässä.

Matalapalkkarajan alapuolelle jääminen useammaksi vuodeksi näyttää siis olevan nuorten joukossa varsin yleistä, mikä sotii sitä käsitystä vastaan, että matalapalkkatyö on tosiaan nuorten keskuudessa yleistä mutta tilapäinen, nopeasti ohi menevä elämän vaihe. Monelle nuorelle matalapalkkatyö jää pysyväksi tilanteeksi, jos ylipäänsä onnistuu pysymään työllistettynä. Tätäkin huolestuttavampi kehitys on se, että nuorilla työssä pysymisen todennäköisyys on lamavuosien jälkeen kasvanut, mutta niin on myös heidän riskinsä joutua matalapalkkatyöhön ja myös pysyä sellaisessa (ks. taulukko 3).

5 JOHTOPÄÄTELMIÄ

Suomi pärjää erinomaisen hyvin kansainvälisissä vertailuissa koulutuksen keskimääräisestä tuottoasteesta. Koulutus on siis kannattava investointi. Tämä koskee yksilöä mutta vielä suuremmassa määrin yhteiskuntaa. Palkkojen ja tulojen (epä)tasaisuus ei siis heijasta koulutukseen tehtyjen investointien kannattavuutta. Koulutusinvestointien kannattavuus saattaa olla yhtä hyvä pienten kuin suurten palkkaerojen maissa.

Samalla koulutuksen keskimääräisen tuottoasteen ympärillä esiintyy kuitenkin Suomessa, kuten useimmissa muissa Euroopan maissa, aikamoista vaihtelua. Toisin sanoen, samasta koulutuksesta huolimatta yksilöt pärjäävät varsin eri lailla työelämässä, ainakin palkassa mitattuna. Niinpä näyttää siltä, että Suomessa vanhemmat ikäpolvet hyötyvät enemmän koulussa ja työelämässä hankkimastaan koulutuksesta kuin saman koulutuksen hankkineet nuoremmat ikäpolvet. Toisaalta on syytä korostaa, että tästä asiasta löytyy toistaiseksi niin niukasti tutkimuksellista tietoa, että on vaikeaa sanoa, miten koulutusekspansio loppujen lopuksi vaikuttaa eri ikäluokkien tulojen kehitykseen ja sitä kautta esimerkiksi tuleviin eläkemenoihin.

Mutta vaikka sulkee ikäefektin pois, niin vaihtelua silti jää. Myös samanikäiset, saman koulutuksen suorittaneet hyötyvät ainakin taloudellisesti hyvinkin vaihtelevasti koulutuksestaan, eli saavat samasta investoinnista varsin erilaisen tuoton. Lisäksi tämä tilanne näyttää kärjistävän mitä korkeammin koulutetusta ryhmästä on kyse. Antamalla yhä useammalle mahdollisuuden hankkia myös korkeampaa koulutusta siten toisaalta vähentää palkkojen epätasaista jakaumaa mutta samalla myös lisää sitä. Lopputulos jää riippumaan siitä, kumpi vaikutus on voimakkaampi. Ja sitä ei tiedetä.

Nuorten epävarma työmarkkinatilanne on jatkunut myös lamavuosien jälkeen ja lyhyet työ- ja työttömyysjaksot ovat varsin yleisiä. Ja vaikka työllisenä pysymisen todennäköisyys on parantunut myös nuorilla, niin samalla heidän riskinsä joutua matalapalkkaloukkuun on kasvamassa. Erityisen vaikea on ollut ja on edelleen niiden tilanne, jotka siirtyivät tai yrittivät siirtyä työelämään lamavuosina ja heti lamavuosien jälkeen. Nuorten työmarkkinatilanne kaipaa olennaisesti laajempaa ja syvempää tutkimista kuin mitä tässä selvityksessä on ollut mahdollista tehdä.

KIRJALLISUUS:

Asplund, R. (2001), 'Finland', teoksessa Harmon, C., Walker, I. & Westergaard-Nielsen, N. (toim.), *Education and Earnings in Europe. A Cross Country Analysis of Returns to Education*. Edward Elgar Publishing Ltd.

Asplund, R. & I. Persson (2000), 'Low pay - A special affliction of women', teoksessa Gregory, M., W. Salverda & S. Bazen (toim.), *Labour Market Inequalities: Problems and Policies in International Perspective*. Oxford University Press.

Barceinas-Paredes, F., J. Oliver-Alonso, J.L. Raymond-Bara, J.L. Roig-Sabaté & A. Skalli (2001a), 'Does education improve productivity or earnings only? Evidence from France and Spain', teoksessa Asplund, R. (toim.), *Education and Earnings. Further Evidence from Europe*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Sarja B183, Helsinki.

Barceinas-Paredes, F., J. Oliver-Alonso, J.L. Raymond-Bara & J.L. Roig-Sabaté (2001b), 'Unemployment and returns to education in Europe', teoksessa Asplund, R. (toim.), *Education and Earnings. Further Evidence from Europe*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Sarja B183, Helsinki.

Barth, E. & M. Røed (2001), 'Do we need all that higher education? Evidence from 15 European countries', teoksessa Asplund, R. (toim.), *Education and Earnings. Further Evidence from Europe*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Sarja B183, Helsinki.

Brunello, G. (2001), *On the Complementarity between Education and Training in Europe*. Työpaperi. Ks. <http://www.etla.fi/PURE/publications>.

Brunello, G. & S. Comi (2000), *Education and Earnings growth. Evidence from 11 European Countries*. Työpaperi. Ks. <http://www.etla.fi/PURE/publications>.

Brunello, G., S. Comi & C. Lucifora (2000), *The College Wage Gap in 10 European Countries: Evidence from Two Cohorts*. Työpaperi. Ks. <http://www.etla.fi/PURE/publications>.

Harmon, C., Walker, I. & Westergaard-Nielsen, N. (toim.) (2001a), *Education and Earnings in Europe. A Cross Country Analysis of Returns to Education*. Edward Elgar Publishing Ltd.

Harmon, C., Walker, I. & Westergaard-Nielsen, N. (2001b), 'Returns to education in Europe', teoksessa Asplund, R. (toim.), *Public funding and private returns to education – PURE. Final report*. Tulossa Euroopan komission, DG Research:n sarjassa. Myös PURE:n kotisivulla, ks. <http://www.etla.fi/PURE/publications>

Odink, J. & J. Smits (2001), 'The inequality of the wage distribution in 15 European countries', teoksessa Asplund, R. (toim.), *Public funding and private returns to education – PURE. Final report*. Tulossa Euroopan komission, DG Research:n sarjassa. Myös PURE:n kotisivulla, ks. <http://www.etla.fi/PURE/publications>

Pereira, P.T. & P.S. Martins (2000a), *Schooling, Wage Risk and Inequality*. Työpaperi. Ks. <http://www.etla.fi/PURE/publications>.

Pereira, P.T. & P.S. Martins (2000b), *Does Education Reduce Wage Inequality? Quantile Regressions Evidence from Fifteen European Countries*. Työpaperi. Ks. <http://www.etla.fi/PURE/publications>.

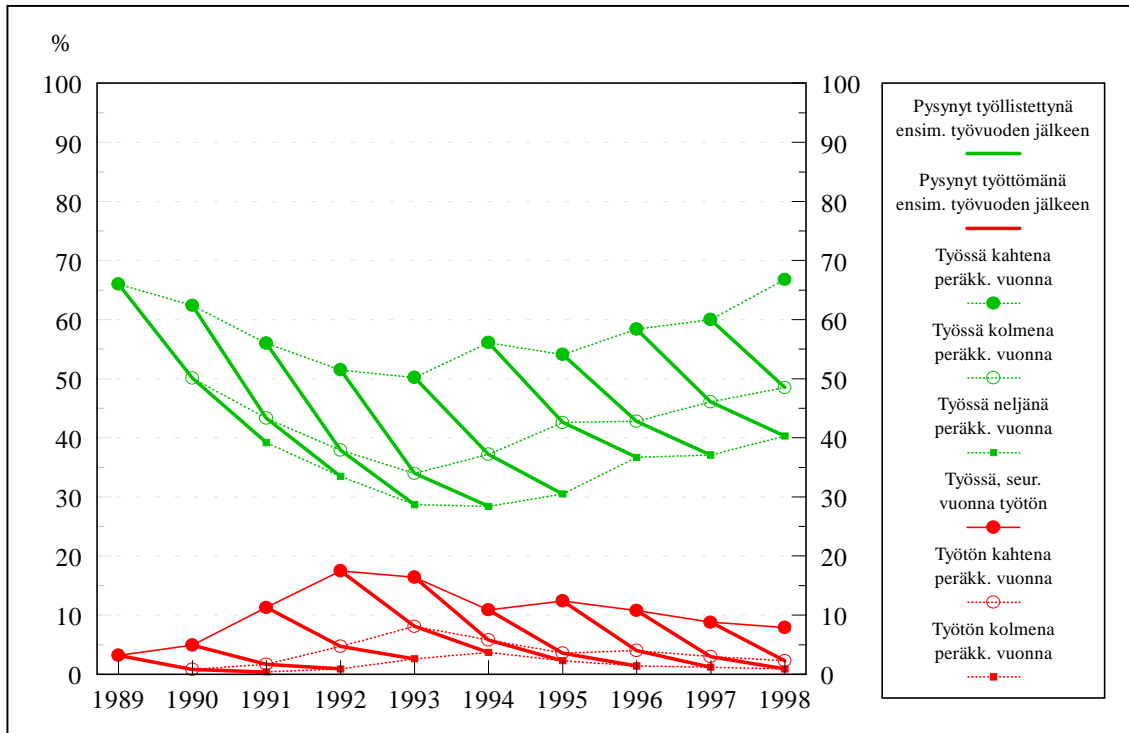
Pereira, P.T. & P.S. Martins (2001a), *In there a Return–Risk Link in Education?* IZA Discussion paper No. 321. <http://papers.ssrn.com/abstract=276510>

Skalli, A. (2001), 'The role of schooling: screening versus human capital', teoksessa Asplund, R. (toim.), *Education and Earnings. Further Evidence from Europe*. Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos ETLA, Sarja B183, Helsinki.

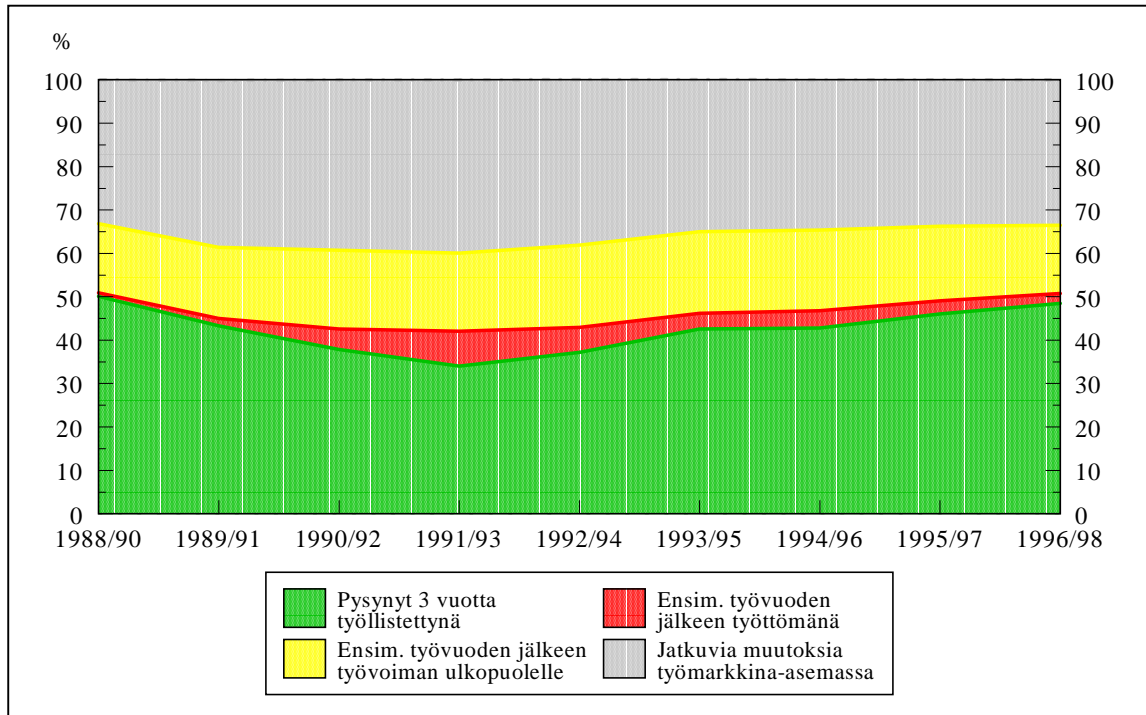
Westergård-Nielsen, N. (toim.) (1996), 'Wage Differentials in the Nordic Countries', teoksessa Wadensjö, E. (toim.), *The Nordic Labour Markets in the 1990's*. North-Holland, Amsterdam.

LIITEKUVIOITA

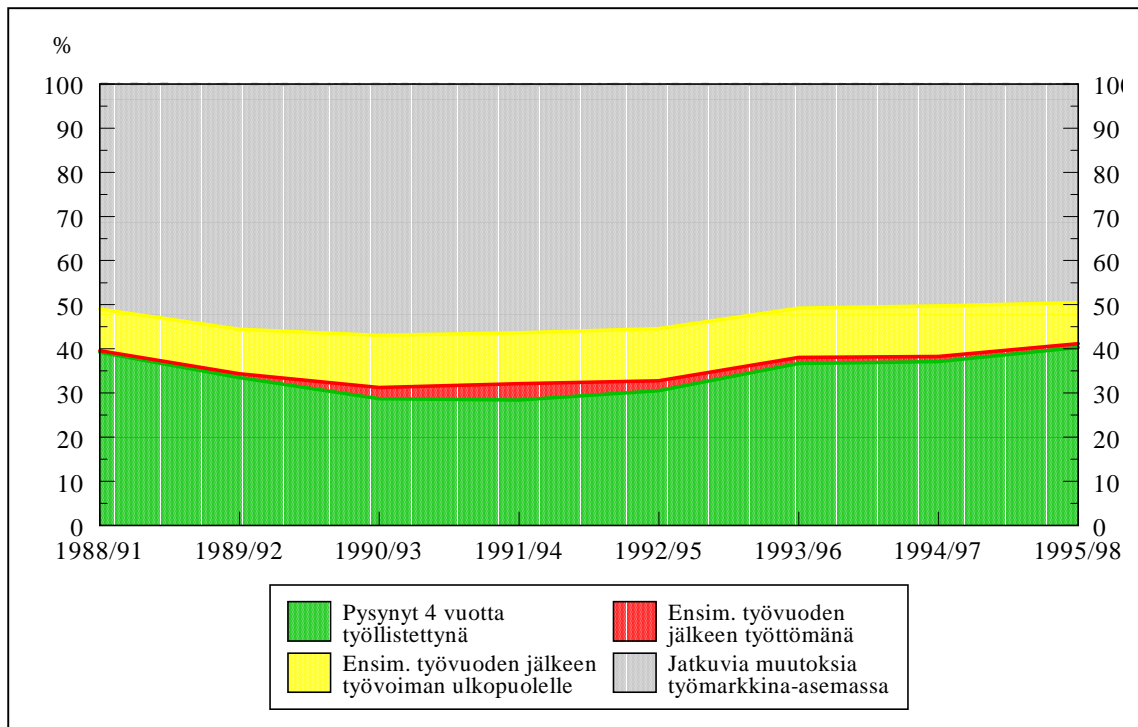
Kuvio 1. Koulusta työelämään siirtyneet korkeintaan keskiasteen suorittaneet nuoret: työllistettynä pysynyt osuus sekä ensimmäisen työvuoden jälkeen työttömyyteen siirtyneiden osuus

Kuvio 2. 'Väliurien' yleisyys koulusta työelämään siirtyneillä enintään keskiasteen koulutuksen suorittaneilla nuorilla tarkasteltaessa heidän tilannettaan kaksi vuotta myöhemmin

Kuvio 3. 'Väliurien' yleisyys koulusta työelämään siirtyneillä enintään keskiasteen koulutuksen suorittaneilla nuorilla tarkasteltaessa heidän tilannettaan kolme vuotta myöhemmin

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS (ETLA)

THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY

LÖNNROTINKATU 4 B, FIN-00120 HELSINKI

Puh./Tel. (09) 609 900

Telefax (09) 601753

Int. 358-9-609 900

Int. 358-9-601 753

<http://www.etla.fi>

KESKUSTELUAIHEITA - DISCUSSION PAPERS ISSN 0781-6847

- No 747 PEKKA ILMAKUNNAS – MIKA MALIRANTA, The Turnover of Jobs and Workers in a Deep Recession: Evidence from the Finnish Business Sector. 08.01.2001. 20 p.
- No 748 ARI HYYTINEN, Loan Market Equilibrium with Difference of Opinion and Imperfect Competition. 18.01.2001. 41 p.
- No 749 ARI HYYTINEN, Information Production, Banking Competition and The Market Structure of The Banking Industry. 18.01.2001. 43 p.
- No 750 PASI HUOVINEN – HANNU PIEKKOLA, Unemployment and Early Retirements of the Aged Workers in Finland. 07.02.2001. 40 p.
- No 751 ERKKI KOSKELA – MARKKU OLLIKAINEN – MIKKO PUHAKKA, Renewable Resources in an Overlapping Generations Economy without Capital. 12.02.2001. 26 p.
- No 752 KARI ALHO – COLIN HAZLEY– HANNU HERNESNIEMI – MIKA WIDGRÉN, EU:n itälaajenemisen vaikutukset Suomen tuotantorakenteeseen. 22.02.2001. 34 s.
- No 753 RITA ASPLUND, Mobility and Earnings. An analysis of Finnish manufacturing and services. 08.03.2001. 48 p.
- No 754 OLAVI RANTALA, Toimialojen ja avainklustereiden tuotannon ja työllisyyden pitkän ajan kehitys. 15.03.2001. 52 s.
- No 755 JUHA HONKATUKIA – MARKKU OLLIKAINEN, Towards Efficient Pollution Control in the Baltic Sea. An anatomy of current failure with suggestions. 29.03.2001. 26 p.
- No 756 GREGORY S. AMACHER – ERKKI KOSKELA – MARKKU OLLIKAINEN, Optimal Forest Policies in an Overlapping Generations Economy with Timber and Money Bequests. 17.04.2001. 24 p.
- No 757 MIKA MALIRANTA, Productivity Growth and Micro-level Restructuring. Finnish experiences during the turbulent decades. 20.04.2001. 67 p.
- No 758 ERKKI KOSKELA – RONNIE SCHÖB, Optimal Factor Income Taxation in the Presence of Unemployment. 23.04.2001. 16 p.
- No 759 JUHA FORSSSTRÖM – JUHA HONKATUKIA, Suomen ilmastostrategian kokonaistaloudelliset kustannukset. 24.04.2001. 28 s.
- No 760 PETRI BÖCKERMAN, Tietokone- ja informaatioteknologian vaikutukset työmarkkinoihin. 12.06.2001. 16 s.
- No 761 COLIN HAZLEY, EU Enlargement and Finnish Forest Industry: A Special Emphasis on the Packaging Industry. 22.06.2001. 110 p.

- No 762 KARI E.O. ALHO, Catching up and Unemployment in the EU. 05.07.2001. 10 p.
- No 763 PIA WALDEN – PEKKA YLÄ-ANTTILA, Skenaariot ja kansantalous 2026. Kansainvälisten skenaarioiden tulevaisuuskuvia Suomen näkökulmasta. 30.07.2001. 21 s.
- No 764 OLAVI RANTALA, EU:n itälaajenemisen vaikutus Suomen väestökehitykseen. 03.09.2001. 15 s.
- No 765 JUKKA LASSILA – TARMO VALKONEN, Ageing, Demographic Risks, and Pension Reform. 03.09.2001. 34 p.
- No 766 PERTTI HAAPARANTA – HANNU PIEKKOLA, Taxation and Entrepreneurship. 26.09.2001. 39 p.
- No 767 REIJO MANKINEN – JYRKI ALI-YRKKÖ – PEKKA YLÄ-ANTTILA, Palveluiden vienti ja kansainvälistyminen. 25.09.2001. 42 s.
- No 768 ARI HYYTINEN – OTTO TOIVANEN, Asymmetric Information and the Market Structure of the Venture Capital Industry. 03.10.2001. 13 p.
- No 769 MINNA SEPPÄLÄ, Vihreä veroreformi: Laskelmia Suomen aineistolla. 05.10.2001. 28 s.
- No 770 PEKKA MANNONEN, Advancing Information Technology and Financial Intermediation. 10.10.2001. 20 p.
- No 771 MIKA WIDGRÉN – STEFAN NAPEL, The Power of a Spatially Inferior Player. 23.10.2001. 20 p.
- No 772 TEEMU HAUKIOJA – JARMO HAHN, The Emergence of the New Economy, and its Challenge to Financial Intermediation and Banking: A Survey. 01.11.2001. 30 p.
- No 773 MIKKO MÄKINEN – MIKA PAJARINEN – PEKKA YLÄ-ANTTILA, Hyvinvointiklusterin vientimenestys ja merkitys kansantaloudessa 1990-luvun jälkipuoliskolla. 06.11.2001. 31 s.
- No 774 ARI HYYTINEN – MIKA PAJARINEN, Financial Systems and Venture Capital in Nordic Countries: A Comparative Study. 14.11.2001. 57 p.
- No 775 ARI HYYTINEN – IIKKA KUOSA – TUOMAS TAKALO, Law or Finance: Evidence from Finland. 19.11.2001. 54 p.
- No 776 ARI HYYTINEN – TUOMAS TAKALO, Preventing Systemic Crises through Bank Transparency. 20.11.2001. 17 p.
- No 777 RITA ASPLUND, Koulutus, palkkaerot ja syrjäytyminen. 22.11.2001. 20 s.

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen julkaisemat "Keskusteluaiheet" ovat raportteja alustavista tutkimustuloksista ja väliraportteja tekeillä olevista tutkimuksista. Tässä sarjassa julkaistuja monisteita on mahdollista ostaa Taloustieto Oy:stä kopiointi- ja toimituskuluja vastaavaan hintaan.

Papers in this series are reports on preliminary research results and on studies in progress. They are sold by Taloustieto Oy for a nominal fee covering copying and postage costs.